

Fjälkinge kyrka

Lunds stift

Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning

Åsa Eriksson Green 2021-11-15

Omslagsbild: Flygbild över Fjälkinge kyrka från nordost, år 2015. Fotograf: Pär-Martin Hedberg, HioPhoto. Bildrättigheter: Lunds stift.

Fjälkinge kyrka, södra fasaden.

Fjälkinge kyrka

Fjälkinge pastorat, Villands och Gärds kontrakt, Lunds stift, Fjälkinge socken, fastighet Fjälkinge 189:1 och 43:4, Kristianstad kommun, Skåne län och landskap.

Beskrivning och historik

Kyrkomiljö

Fjälkinge socken ligger i nordöstra Skåne, mellan Kristianstad i väster och gränsen mot Blekinge i öster. Kring samhället brer ett flackt odlingslandskap ut sig med de delvis skogbevuxna Fjälkinge backe och Lille backe som tydliga landmärken norr och väster ut. Kyrkbyn ligger i det som idag är samhällets yttre sydöstra gräns, som begränsas av motorvägen i söder. Fjälkinge var en av Skånes största byar och har åtminstone sedan 1600-talet fram till mitten av 1900-talet varit tingsort med tingshus, häkte och gästgiveri och alltså en samlingsplats för viktiga samhällsfunktioner, en sorts centralort. Sedan järnvägen anlades i närheten av tingshuset och gästgiveriet 1874 har samhällets centrum förskjutits norrut från kyrkbyn.

I Fjälkinge finns en mängd lämningar efter förhistoriska boplatser och flera gravfynd. Bland annat har ett större gravfält från ca år 900–1050 undersökts vilket

påvisat att ett kristet influerat gravskick kan ha introducerats här redan omkring år 1000. Grundat på omfattningen och karaktären av lämningarna finns teorin att en träkyrka som föregått dagens kyrka kan ha legat i detta område. Dagens kyrka ligger en bra bit söder om det äldre gravfältet, inom det område som i fornlämningsregistret är utpekad som den historiska bytomten enligt 1810 års karta. Inom bytomten finns kulturlager från bondestenålder till järnålder, och från den gamla bykärnan som utskiftades i början av 1800-talet. Här finns även den gamla sockenstugan, skolplats och den före detta prästgården.

Äldsta skriftliga belägg för Fjälkinge kyrkby finns i ett donationsbrev från kungen till kyrkan från 1134 eller 1135 då det skrevs ”*Fialkinn*”. Enligt svenskt ortnamnslexikon kan namnet vara sammansatt av *fjäll* (som i berg) och det forndanska *kin* eller *kind*, här troligtvis i betydelsen bergsslutning med syftning på den höga Fjälkinge backe norr om samhället. Namnet har redan under medeltiden anslutits till ortnamnen med ändelsen ”-inge”. En annan tolkningsteori är *Kinn/ kind* i betydelse släkt i kombination med *Fial* i betydelsen fjäll eller ett äldre ord för många människor som hör ihop. Fialkinn skulle då kunna tolkas som en stor grupp människor som tillhör samma släkt.

Kyrkobyggnad

Kyrkan uppfördes med murar av gråsten under 1100-talet. Den omfattade långhus, kor och absid samt ett torn, bredare än långhuset, i väster. Den romanska västportalen, tornets sockel, ursprungliga ljudöppningar samt rundbågefriser är bevarade. En teori har varit att dagens kyrktorn skulle ha byggts intill en träkyrka och vara ca 50 år äldre än den övriga kyrkan. Byggnadsarkeologiska studier har dock visat att murarna i torn och långhus är murade i förband, alltså att de är sammanfogade på ett sätt som visar att de är byggda vid samma tidpunkt. Kyrkans torn verkar dessutom vila på långhusets västra gavel. Vapenhuset i söder byggdes på 1400-talet och en korsarm i norr byggdes 1763. Strax väster om kyrkan finns en större stenbyggnad, det så kallade porttornet, med oklar ursprunglig funktion. Byggnaden har daterats till medeltid, men inte närmare.

Kyrkans korvalv är från 1200-talet och vilar på svickelkolonnetter av en utformning som även återfinns i Rinkaby kyrka och liknar dem i Åhus kyrka. Det är möjligt att korvalvet och absiden bemålades vid samma tillfälle. Långhuset valvslogs på 1400-talet då även väggar och valv bemålades. Målningarna har tillskrivits *Fjälkingegruppen* som smyckat ett tiotal kyrkor i östra Skåne – till exempel de närbelägna Gualöv och Kiaby kyrkor. Under 1400-talet byggdes vapenhus i söder och norr. I västtornet byggdes redan från början en påkostad portal av konstfullt behuggen

Kyrkans västra fasad med det romanska tornet och den norra korsarmen som uppfördes 1763. I förgrunden till höger syns en medeltida byggnad, det så kallade porttornet, vars ursprungliga ålder och syfte är okänt.

sten. Sannolikt var västportalen avsedd för en stormansfamilj eller patronus och syd- och nordportalerna för övriga församlingsbor. Västportalen putsades över vid okänt tillfälle, det var under lång tid dold av ett fönster tills den återfanns i samband med en fasadrenovering på 1960-talet då omfattningen frilades. Tornets bottenrum har bildat en särskild avdelning i kyrkan, avskild från långhuset med dubbla valvbågar med kolonner och valvstenar av granit. Även detta rum kan ha varit avsett för en världslig patronus. En liknande förhall finns bl.a. i Färlövs kyrka. Fjälkinge har på grund av detaljer i stenarbetena tillskrivits stenhuggaren Carl Stenmästare som även tros vara ansvarig för bland andra Färlövs kyrka. Även dopfontarna i de båda kyrkorna bär stora likheter med varandra. Vid 1960-talets restaurering hittades spår av sidoaltare och ett golv i långhusets östra del. Vid samma tillfälle påträffades helgonmålningar av bland annat S:t Olof över triumfbågen. Även i triumfbågen återfanns målningar som dock var så illa åtgångna att motivet inte kunde identifieras.

Vid 1600-talets införskaffades altaruppsats och predikstol. Det är möjligt att även bänkinredningen i vissa delar är från detta århundrade. En läktare byggdes i långhusets västra del under samma århundrade och förlängdes längs norra långhusmuren under 1700-talet. Bänkar i långhus och kor ändrades och målades på 1720-talet, vilket indikerar att de fanns där redan tidigare. Kyrkans räkenskaper visar att

bänkarna i långhuset målades igen 1747, av Lambert Appelgren från Östra Tommarp. Bänkdörrarna målades med rocailler och gavlarna med stänkmålning.

1763 byggdes en nordlig korsarm med ett stickvalv av brädor som målades himmelsblått med stjärnor. Utbyggnaden smyckades med draperimålningar i blått, svart och gult och bänkarna fick liknande motiv som långhusets bänkar. När korsarmen byggdes revs det norra vapenhuset vid långhuset och ett litet vapenhus uppfördes i stället vid korsarmens norra gavel. Under 1780-talet togs en prästingång med överliggande fönster upp i korets östra vägg. År 1806 byggdes en läktare i korsarmens norra del. Läktaren var uppdelad i två avdelningar, avskilda av en vägg och med tillträde från var sina trappor, för separata sittplatser för män och kvinnor. På 1820-talet revs långhusläktaren och en ny läktare byggdes i västra delen av långhuset för att rymma en läktarorgel.

Vid sekelskiftet 1700/1800 försågs kyrkan med urverk och urtavlor på tre av tornets fasader. Den muntliga traditionen säger att ingen urtavla sattes upp på tornets östra sida eftersom ingen bebyggelse fanns öster om kyrkan.

Under 1890-talet genomgick kyrkan en karaktärsomdanande inre renovering. Hela kyrkorummet målades invändigt med limfärg. Väggarna målades i marmorerad kvaderimitation i sandstensimiterande kulör och triumfbågen med stora blomster-slingor. Valven målades blå, vid okänd tidpunkt målades valven om i gulgrå kulör vilken de behöll till 1960-talet. Större delen av kyrkans takstolar byttes och ett nytt plåttak lades.

År 1900 fick vapenhuset en ny dörr, den gamla flyttades till porttornet.

På 1930-talet moderniserades kyrkorummet under ledning av arkitekt Leon Nilsson. Bland annat revs en trävägg mellan tornbottenrummet och långhuset så att de dubbla rundbågarna kom i dagern. Dopfunten försågs med en ny sockel av granit.

Under 1960-talet genomfördes ännu en omfattande renovering under ledning av domkyrkoarkitekten Eiler Graebe. I början av årtiondet togs flera av de medeltida kalkmålningarna i valven fram. Utvändigt var de mest iögonfallande ändringarna att det södra vapenhusets gavel frilades från puts så att tegelmurverket blev synligt. Västportalen i tornet återupptäcktes. Portalomfattningen hade skadats när portalen ersatts av ett fönster under 1700- eller 1800-talet, bland annat var tympanonfältet försvunnet. Portalen reparerades och fönstret togs bort. Vapenhuset vid norra korsarmen revs. En prästingång med ett överljusfönster som tagits upp i absiden på 1700-talet sattes igen och ersattes med ett nytt, lägre beläget fönster. Samtidigt revs en skiljevägg mellan koret och absiden. Invändigt revs orgelläktaren i

Tornets södra och östra fasader. Västtornet är bredare än långhuset men sannolikt uppfört vid samma tillfälle. Stenarbetena i ljudluckor och rundbågefrisen är påkostade och tillskrivs Carl Stenmästare. Tornuret med urtavlor i tre väderstreck installerades kring år 1800.

långhuset och tornbottenrummet gjordes om till dopkapell. Orgeln fick ny placering på läktaren i nykyrkan. En läktarunderbyggnad ordnades med sakristia och dold trappa till orgelläktaren. Korgolvet höjdes och samtliga golv lades om med kvadratisk, rött tegel. Fönster med karmar och bågar av ek ersatte de äldre. Bänkinredningen förnyades i alla delar utom dörrarna och delar av gavlarna. På den äldre fasta inredningen, som bänkgavlar, altaruppsats och predikstol togs en äldre färgsättning fram. Arkeologiska fynd av mynt från 1300- och 1500-talen samt en blyugn belägen i tornrummets sydvästra hörn påträffades under arbetet. Blyugnen indikerar att kyrkan vid någon tidpunkt haft blytak.

1972 fick samtliga tak skivtäckning av koppar på ny underbrädning och ett nytt avvattningssystem av koppar.

I början av 2000-talet togs bänkar i långhusets nordöstra del bort, och senare även i norra korsarmen. Bänkgavlarna har monterats på järnställningar utmed korsarmens västra och östra väggar. Dopfunten har flyttats från tornbottenrummet till norra sidan av triumfbågen.

Exteriör

Fjälkinge romanska kyrka omfattar långhus, kor och absid samt ett västtorn som är bredare än långhuset. Murverket är av natursten. Det södra vapenhuset är murat i tegel med spetsbågemotiv i gaveln. Korsarmen mot norr har murverk av natursten.

Långhus, kor och absid har en låg vitkalkad sockel med avfasad överdel. Nykyrka och vapenhus saknar sockel. Tornets sockel är av huggen granit med ett avfasat nedre skift och ett övre vulstformat skift. Samtliga fasader är spritputsade och vitkalkade, undantaget vapenhusets södra gavel som är i rött tegel. Putsen följer och avslöjar det grova murverket. Långhuset och nykyrkan har trappstegsgavlar och samtliga byggnadskroppar undantaget tornet har profilerad, murad takgesims. Samtliga tak har skivtäckning av koppar.

Huvudentrén ligger i södra vapenhuset, på gavelfasaden som är mönstermurad i rött tegel med trepassformade nischer på ömse sida ytterporten. Gavelpartiet är dekorerat med liknande trepassmotiv och kröns av en trappstegsgavel. Vid västra respektive östra hörnet finns kraftiga, vitputsade och kalkskivetäckta stödmurar. Porten är en dubbel fyllningsdörr av ek med spröjsat överljus, och ryms i en stickbågeformad muröppning. Vapenhuset har delvis byggts framför ett romanskt fönster på långhusfasaden. Kyrkans övriga fönster är huvudsakligen av ek, rakslutna och indragna från fasaden i stickbågiga muröppningar. De har mitt- och korspost med fyra spröjsade lufter vardera. Glasen är tonade antikglas. Solbänkarna är klädda med kopparplåt. Nykyrkans norra gavelfasad har en panelklädd dörr i en stickbågig muröppning och ett halvmåneformat, spröjsat fönster i nedre delen av gavelpartiet. Högst upp i gaveln finns ett ankarjärn och en nisch samt bokstäverna AFRS (Adolf Fredrik Rex Suecia) och året 1763 i järn.

Tornet har avlånga, lodräta ljusinsläpp i tre våningsplan på norra respektive västra fasaderna. I höjd med klockvåningen är murverket något indraget och under detta indrag finns flera ankarjärn. Klockvåningen har två ljudöppningar både i väster och öster, och en vardera på norra respektive södra fasaden. De är alla murade med dubbla rundbågar som stöttas av en mittpelare av oputsad granit. Över ljudöppningarna finns en utskjutande fris i relief med dubbelt rundbågemotiv. Urtavlor sitter mellan ljudöppningarna åt väster samt i norra och södra gavelpartierna. I höjd med takfoten i väster och öster finns äldre, kvadratiska urtag i murverket som möjligtvis kan härledas till en äldre klockbock. Gavelpartierna kröns av vindflöjlar. På tornets västra gavel finns den numer igensatta romanska västporten. Portalen är raksluten, med ett välvt, rundbågigt och slätputsat tympanonfält. Den flankeras av fjärdedelskolonner med tärningskapitel och repornament. Omfattningen är

Utblick från långhusets västra del mot koret i öster och nykyrkan i norr.

ursprungligen huggen i granit men utbytta delar är i sand- eller kalksten. Ingången till tornet är via en trappa och svart, panelklädd dörr på södra fasaden.

Interiör

Kyrkans huvudingång går via vapenhuset i söder. Ytterportens pardörrar är fyllningsdörrar av ek med ett organiskt spröjsat. Väggarna är huvudsakligen putsade och vitmålade, golvet är lagt med kvadratiska, röda tegelplattor. Längs väggarna åt norr, väster och öster finns låga, murade och vitputsade bänkar som sannolikt är ursprungliga. Murpartierna närmast kyrkorummet är tjockare än övriga. I vapenhusets södra del finns utrymmen för förvaring och wc bakom väggar av vitmålade träpanel. Innertaket består av det synliga bjälklaget som utgör golv till vindsvåningen. På östra väggen sitter en del av ett äldre, bemålat läktarskrank monterat. På norra väggen sitter ett epitafium, ett begravningsvapen, i anslutning till en ljusbärare. En dubbel bräddörr, sammanhållen av narar och bandgångjärn, leder via en raksluten muröppning in till kyrkorummet.

Långhuset täcks av två bemålade kryssvalv med tydligt spetsbågiga gördelbågar. Valvribborna är kvadratiska mot valvkappans mitt men avsmalnande och trepassformade nedåt och vilar på knippepelare i hörnen. Över triumfbågen finns spår av äldre bemålning. Även koret täcks av ett kryssvalv vars ribbor vilar på svickelkolonner ovanpå valvanfangen. I koret är endast valvribborna bemålade. I öster ansluter en absid med hjälmvalv utan bevarad bemålning. I dess östra vägg finns ett litet, högt placerat och rundbågigt fönster. Mellan norra och södra väggarna löper två dragbjälkar. Väster om långhuset öppnar dubbla, runda valvbågar upp mot det tunnvalvda tornbottenrummet. Valvbågarna är huggna i granit och vilar

på kraftiga pelare med tärningsformad bas. Valvbågarna är inskrivna i en vid rundbågig omfattning av natursten.

I höjd med långhusets östra travé öppnar sig en nordlig, tunnvalvd korsarm med ett profilerat listverk mellan vägg och valv. Samtliga väggar är tunnputsade och vitkalkade. Dörr- och fönsteröppningar är stickbågeformade. I västra långhustravéns södra vägg finns en bevarad romansk fönsteröppning. På väggen under denna finns även ett konsekrationkors. I korets och absidens södra väggar finns bevarade nischer. I norra korväggen är ett begravningsvapen inmurat. I norra delen av korgolvet ligger en gravhäll liksom mitt framför altaret och mitt framför triumfbågen.

Tornbottenrummet har romanska fönster åt söder och norr. I rummets södra del är golvet av granit och förhöjt mot en raksluten muröppning med dörr som leder till torntrappan. I väster syns spår av den sedan tidigare igenmurade västporten. Golven i kyrkan är lagda med kvadratiska, röda tegelplattor, undantaget en del av nykyrkan som har brädgolv. Koret ligger två trappsteg över långhuset och nykyrkan och tornbottenrummet två trappsteg nedanför långhusgolvet.

Långhuset har två sammanhängande och slutna bänkkvarter längs ytterväggarna. Längs väggarna i långhus och nykyrka sitter en bröstning i form av en träpanel med ramverk i en ljus beige-grå kulör, fyllningar i beige och en mörkare färgad överliggare. Större delen av östra långhustravén är en öppen golvyta. Söder om triumfbågen är predikstolen placerad och norr om triumfbågen står dopfont med baldakin. Större delen av nykyrkan består av öppen golvyta. Bänkdörrar och gavlar från den äldre bänkinredningen har placerats på stativ längs med ytterväggarna. I norr finns en orgelläktare med centralt placerad orgel. Bakom orgeln, på norra väggen, finns ett halvmåneformat fönster. Läktaren vilar på åtta kannelerade pelare med profilerade kapital. Läktarfronten och en läktarunderbyggnad som bland annat rymmer sakristia, är målade i ljusgrå kulör. I linje med läktarbarriären, nere i nykyrkan, är skåp för textilförvaring placerade. Den norra entrén ryms idag i sakristian.

Ingången till västtornet ligger i en svagt stickbågig muröppning i södra fasaden. Till höger innanför torndörren finns en genomgång till tornbottenrummet. Till vänster leder en murad spiraltrappa upp till tornets övre våningar. I trapploppet finns smala, kilformade ljusinsläpp. Tornets kraftiga gråstensmurar är tunt slammade. Trappan mynnar i en raksluten dörröppning i det första våningsplanet där rummet är högrest, tunnvalvt och sporadiskt putsat. Golvet är en påfyllnad av sten och grus på bottenvåningens tunnvalv. Åt norr vetter en ljusöppning. I söder fortsätter trapploppet via en rundbågig muröppning. Trapploppet är valvt och trappstegen

Utblick från koret mot tornets bottenvåning i väster.

ojämna och grova i jämförelse med den nedre spiraltrappan. Även här finns små ljusgluggar. Det andra våningsplanet har ett golv av sten och grus. Åt norr är ett avbalkat rum med brädväggar där kyrkans mekaniska urverk är bevarat. Takbjälklaget är grovt och inmurat i väggarna. Längs östra och västra murarna finns stabiliserande träkonstruktioner. En äldre trästege leder till klockvåningen som är öppen upp i taknock, och domineras av klockbocken av fur. Ovanför klockbocken går en horisontell träkonstruktion till urtavlor som är belägna i torngavlarna och åt väster. Ljudluckorna av trä ryms i stickbågiga muröppningar; en åt norr respektive söder och två åt väster respektive öster. Takstolarna är av furu.

Vinden över långhus och kor var inte tillgänglig vid besöket i kyrkan. Av tidigare undersökningar är det känt att takstolarna huvudsakligen är tillverkade av fur under 1800-talet. Spår på en av gavelväggarna över långhuset har väckt teorin att kyrkorummet ursprungligen kan ha varit täckt av ett tunnvalv. Valvkapporna täcks idag av isolering.

Inredning och inventarier

Kyrkans **altaruppsats** tillverkades i renässansstil och är daterad 1604, samma år som predikstolen. Hela uppsatsen är i trä med rik polykrom bemålning. Altaret utgörs av en ramverkskonstruktion. Framsidan är indelad i tre rundbågiga fält, åtskilda av snidade och kannelerade pilastrar. Fälten är målade med sirlig växtornamentik i ljus kulör på svart botten. Ett övre horisontellt listverk har ett liknande växtmönster i rött på ljus bakgrund. Altarskivan omges av en tandfris och en enkelt profilerad kant. Altaruppsatsen utgörs av flera textfält med ljus text på mörk botten, två inom rundbågiga och snidade ramverk med dekorativa broskverk på vardera sidan. En baldakin målade likt en stjärnhimmel böjer sig över altaret och stöttas

av två snidade och polykromt bemålade kolonner på altarets främre del. Ovanpå baldakinen vilar Carl XI:s namnskiffer inom en ram omgiven av karyatider och broskverk, krönt av en tempelgavel med fialer. Carl XI:s namnskiffer är sekundärt och tillkom tidigast efter freden i Roskilde 1658.

Altarringen är tillverkad under 1700-talet. Den har svarvade balusterdockor, en överliggare av trä och ett stoppat knäfall klätt med ylleyg.

Predikstolen är från 1604, placerad i långhusets sydöstra hörn intill triumfbågen. Predikstolskorgen har en rikt snidad korg med fyra sidor mot kyrkorummet. Varje sida har ett centralt motiv av en evangelist eller en evangelistsymbol inom ett rundbågigt ramverk med bland annat flätbandsornamentik. Sidorna skiljs åt av originellt kannelerade pilastrar. Pilastrar och bildmotiv vilar på en bas, ett entablement, av dubbla bildfält med blomsterslingor och maskaroner, stiliserade ansikten. Bland maskaronerna finns två detaljerade och individuellt snidade profilporträtt som skiljer sig markant från de stiliserade ansiktena och möjligtvis avbildar faktiska personer som skulle kunna vara konstnären eller beställaren. Nedtill slutar korgen med en droppform och en knopp. Korgen avslutas upptill av ännu ett entablement med textfält och fint snidade detaljer. Predikstolen har ett rektangulärt och svagt böjt ljudtak, en baldakin, som sitter samman med korgen med en väggplatta försedd med en oljemålning. Baldakinens undersida är blåmålad med spår av vita stjärnor. Från dess mitt är en duva av trä nedpendlad. Översidan kröns av tre tempelgavlar med central placerade maskaroner på ett entablement med huvudsakligen blomstermotiv. Trappan avskärmas mot kyrkorummet av ett skrank som nedtill utgörs av en ramverkskonstruktion och upptill av ett gallerverk av trä. Predikstolen är målad i flera relativt dova kulörer; bland andra röda, gröna, bruna och blå.

Dopfunten av granit är daterad till sent 1100-tal. Cuppan är skålformad med huggna motiv av lejon och bevingade drakar i låg relief och en tydligt markerad halvstav längs mynningskanten. Funten har uttömningshål. Till funten hör ett dopfat i mässing. Foten är av krysshamrad granit och gjord efter ritningar av arkitekt Leon Nilsson på 1930-talet. Dopfunten är placerad vid triumfbågens norra sida och kröns av en baldakin som hänger från en fristående järnställning. **Dopfuntsbaldakinen** är ett rikt snidat träarbete, sexsidig med ett listverk, fialer och kartuscher. Baldakinen smalnar av uppåt. Mitt på undersidan är en förgylld akantus som sannolikt tidigare haft en duva nedpendlad. Bemålningen är polykrom i röda, gröna, bruna och blå kulörer likt predikstolen (?).

Norra korsarmen med orgelläktare.

Bänkinredningen utgörs av två slutna kvarter, huvudsakligen i långhusets västra travé. Bänkarna står på trägolv och har en bröstningspanel mot kyrkans ytterväggar. Bänkarna är numrerade och dörrarna har dekorativ rocaillebemålning i huvudsakligen blått och vitt på röd botten. Gavlarna har dubbla, kannelerade pilastrar, vars äldre bemålning i en polykrom marmorering delvis har återställts. Invändigt är bänkkvarteren moderniserade i sitsar, ryggstöd och psalmbokshyllor under 1900-talet. Bänkarna ska ha ändrats i långhus och kor på 1720-talet och bänkdörrarna ska ha målats 1747. Denna bemålning var under lång tid övermålad och återställdes av konservator på 1960-talet.

På 1820-talet byggdes en ny läktare i västra delen av långhuset och en **orgel** installerades. Orgeln tillverkades av Pehr Zacharias Strand i Stockholm. År 1900 införskaffades en ny orgel, tillverkad av "A Setterqvist och son" i Örebro. Under 1960-talet revs läktaren i långhuset och orgeln flyttades till den norra läktaren i nykyrkan. 1969 installerades en mekanisk orgel tillverkad av "A Mårtensson orgelfabrik i Lund", orgelfronten är dock den ursprungliga. Orgelfronten har en klassicistisk uppbyggnad med ett markerat mittparti där orgelpiporna ramas in av en rundbåge vars sidor utgörs av pilastrar med förgyllda kapitäl. Ett förgyllt blomstermotiv med ett kors kröner mittpartiet. På var sida flankeras mittpartiet av toueller, tornliknande halvrunda former, som också rymmer orgelpipor. Orgelhuset är sannolikt samtida med orgeln från 1969.

Storklockan är gjuten av G O Fredriksson i Kristianstad 1852. På klockan finns följande text "Omgjuten år 1852 af C/G:C Fredrikson i Christianstad då voro Magister C:J Schaar kyrkoherde samt åboarne Nils Nilsson och Hans Rasmusson Kyrkovärdar. No 32." "Lofve Gud i hans helgedom Dav. Ps. 150 V. 1." **Lillklockan** är av samma gjutare, tillverkad 1836.

Kyrkogård

På kartmaterial från 1704 och 1810 är kyrkogården något avlång i syd-nordlig riktning. Prästgården gränsar mot kyrkogårdens sydvästra hörn. På 1810 års karta är porttornet på kyrkogårdens västra del markerat som ingång på kyrkogårdens västra sida. Gränsen var alltså indragen en bra bit från bygatan. Ännu en ingång fanns i kyrkogårdens sydöstra hörn. Kyrkogården ska ha omgetts av en grästensmur. 1886 utvidgades kyrkogården åt väster och det kan ha varit i samband med detta som muren i väster helt eller delvis försvann. 1910 fördubblades kyrkogårdens utbredning österut.

Odaterade fotografier, sannolikt från 1900-talets början, visar kyrkogården med många relativt unga träd, möjligtvis kastanjer, utspritt planterade. Kyrkogårdens västra del kring porttornet hade en lummig och ostrukturerad karaktär. Här fanns ett fåtal gravvårdar av sten, flera gravkullar och många planteringar. Några år senare har samma område strukturerats upp och välklippta häckar kringgärdar gravplatserna. Flygfotografier från 1940- och 1960-talen visar att kyrkogården omgavs av en stor och lummig trädkrans och mittgången kantades av en allé. Framförallt den södra delen av kyrkogården var gruslagd med tydligt markerade gravplatser. I början av 1970-talet har träden glesats ur.

Kyrkogården har idag samma rektangulära, något asymmetriska, form som den fick i och med utvidgningen 1910. I väster gränsar kyrkogården mot byvägen och i sydväst mot parkering och öppen mark, i övrigt mot tomt- och odlingsmark. Kyrkogården omges av en låg kallmur av huggen gråsten. Muren syns tydligt mot bygatan men täcks längs flera sidor av buskage och träd. Innanför muren finns en trädkrans av lind. I kyrkogårdens östra ände finns en större trädplantering kring ask- och minneslundar, bl.a. blodlönn och vanlig lönn. Gränsen mellan den äldre kyrkogården och 1910 års utvidgning markeras av en slänt. Nedanför denna karaktäriseras kyrkogården av rader av gravplatser längs med rygghäckar av olika sorter. Den övriga kyrkogården karaktäriseras främst av gravvårdar direkt i gräsmattan utan gravplatsmarkering. På den äldre delen finns några sporadiskt bevarade buxbomshäckar och en del städsegröna växter som ursprungligen varit gravplatsplanteringar. Genom hela kyrkogården, från väster till öster går en mittgång som, framför allt på östra delen av kyrkogården, kantas av en rad av storvuxna lindar. Entréer till kyrkogården finns i sydost, sydväst, nordväst samt mitt på västra sidan. Samtliga entréer har järnsmidesgrindar mellan grindstolpar av sten.

Byggnader

I kyrkogårdens nordvästra hörn ligger den före detta sockenstugan, en envånings tegelbyggnad som idag utgör del av avgränsningen mellan kyrkogård och bygata. Byggnaden har också benämnts kommunalhus. Mot bygatan markerar en liten grönmålad veranda den ursprungliga ingången. Mitt på kyrkogårdens västra del ligger en medeltida murad, rektangulär byggnad som kallas porttornet. Spår i murverket på byggnadens norra sida tyder på att byggnaden har varit större, eller suttit samman med en större anläggning. Teorier om att porttornet har varit del av en större profan anläggning, som en storgård, har presenterats. Byggnaden har haft funktion som stiglucka, och även använts för förvaring av tionde. Under 1900-talet användes den som begravningskapell, för att idag rymma ett museum. Byggnaden har kraftiga vitputsade murar och täcks av ett tälttak belagt med tegel. Rundbågiga portöppningar finns på västra och östra sidorna. På den norra fasaden skjuter murdelar ut åt norr i hörnen och en tydlig avsats i murverket finns på ca 2–2,5 m höjd. Här finns ett litet kvadratisk blyspröjsat fönster och flera ankarjärn.

Karaktärisering

Fjälkinge kyrkomiljö har en särpräglad karaktär där den vitputsade kyrkan med sitt högresta torn, mönstermurade vapenhusgavel och det ovanliga porttornet är kärnan. Det breda kyrktornet med romanska tornöppningar och rundbågefris runt övre delen är en omiskännlig del av miljön. Bebyggelsekontinuiteten i socknen är lång och dagens sockencentra utgör ett av flera kronologiskt på varandra följande centrum i samhället. Till exempel ligger tingshus och gästgiveri i norra delen av samhället där senare även järnvägen drogs fram. Inom den historiska bytomten finns lämningar från bondestenålder fram till idag. Idag är kyrkans torn ett landmärke som inte minst är synligt från motorvägen som passerar söder om samhället.

Det medeltida formspråket dominerar både kyrkobyggnaden och porttornet. Samtidigt påminner de dominanta urtavlor på kyrktornet om tidens gång och modernisering och nya villkor i ett traditionellt bondesamhälle. Kyrkan är med undantag av det norra vapenhuset bevarad i sin helhet sedan medeltiden. Påkostade detaljer i kyrkans utförande vittnar om resursstarka byggherrar. I synnerhet är det tornet som i sockel, portalomfattningar ljudöppningar och rundbågefriser som i det yttre vittnar om denna omsorg. Även invändigt är det tornet som är synnerligen välbevarat med rundbågiga valvöppningar mellan tornbottenrum och kyrkorum. Vapenhuset i söder, daterat till 1400-tal, har en unik utformning med sina kraftiga stödmurar på ömse sidor om den mycket fint mönstermurade gavelväggen, till samma tid kan långhusets kalkmålningar härledas. Bland de medeltida inventarierna återfinns dopfunten och ett krucifix i trä. Den fasta inredningen i form av

bänkar, predikstol, dopfuntsbaldakin och altarpopsats från tidigt 1600-tal utgör ett tydligt karaktärsdrag invändigt, liksom de något senare gravhällarna som är synliga i väggar och golv. Det sägs att altarpopsatsen försågs med Carl XI monogram efter att Skåne blivit svenskt.

Nykyrkan byggdes, i likhet med många andra kyrkotillbyggnader, för att bemöta befolkningsökningens behov av en större församlingskyrka. 1900- och 2000-talet har satt sina tidstypiska spår där fler öppna ytor skapats för att rymma fler publika aktiviteter och för att kunna fira mässa på nya sätt.

Att tänka på

- Kyrkan, porttornet, murpartier och trädmiljö samt annan växtlighet på kyrkogården är viktiga delar av platsens karaktär och struktur med kontinuitet från tidig medeltid.
- Kyrkan bär spår från många tidsperioder interiört. Var rädd om dessa spår så att ny forskning av efterkommande generationer möjliggörs. Planera eventuella förändringar långsiktigt och eftersträva funktionalitet för att minimera ingreppen i kyrkorummet.

Skydd

Kyrkor och kyrkogårdar tillkomna före 1940 skyddas som kyrkligt kulturminne, enligt *Kulturmiljölagen 4 kap.*

Källor

Underhållsplan för Fjälkinge kyrka, Ponnert arkitekter AB, 2004

Svenskt ortnamnslexikon, Språk- och folkminnesinstitutet, 2003

Carlie, Anne & Bornha-Ahlkvist, Hélène (red.) (2003). *Berättelser från Vätland: en arkeologisk resa längs E22 i Skåne*. 1. [uppl.] Stockholm: Riksantikvarieämbetet

Dahlberg, Markus (Red) (2015). *Skåne, Landskapets kyrkor*. Riksantikvarieämbetet

Karlsson, Mattias (2015). *Konstruktionen av det heliga: altarna i det medeltida Lunds stift*. Diss. Lund: Lunds universitet, 2015

Ranebo, Theodor. *Inventering av kyrkklockor i Lunds stift*. Pågående stiftsprojekt.

Thun, Egon. *Fjälkinge kyrka*. I: ALE, 1967:1. S. 5–15.

Internet

Barbro Sundnér. Lunds universitet, Institutionen för arkeologi och antikens historia (2015). *Medeltida kyrkor i Skåne: Del A*. Svensk nationell datatjänst. Version 2.0. <https://doi.org/10.5878/002642> (hämtad 2021-07-06)

Riksantikvarieämbetets söktjänst Forndok: <https://app.raa.se/oppnadata/forndok/search/view?24&0=9960655> (besökt 2021-07-06)

Riksantikvarieämbetets söktjänst Fornsök: <https://app.raa.se/open/fornsok/lamning/6be2c72a-b70c-437d-a36a-601b388c8c73?noZoom=true> (besökt 2021-07-06)

Länsstyrelsens kulturmiljöprogram: <https://www.lansstyrelsen.se/skane/besoksmal/kulturmiljoprogram/omraden/fjalkinge-backe.html> (besökt 2021-07-06)

Lantmäteriets söktjänst Historiska kartor: <https://historiskakartor.lantmateriet.se/arken/s/searchresult.html?archive=GEOIN&firstMatchToReturnLMS=1&firstMatchToReturnREG=1&firstMatchToReturnRAK=1&yMin=6210002&xMin=454555&yMax=6211002&xMax=455555> (besökt 2021-07-06)

https://portal.research.lu.se/ws/files/77482916/5_Jarnalderns_Skane.pdf

<https://urplay.se/program/219947-ur-samtiden-lansmuseerna-berattar-gravfallet-i-fjalkinge>

Övriga källor

Topografiska arkivet på Regionmuseet i Skåne ”*Fjälkinge socken*”

Övriga uppgifter

Inventeringsdatum: 2021-04-08, 2021-07-02 och 2021-06-24

Fältinventering: Åsa Eriksson Green

Rapportsammanställning och foto: Åsa Eriksson Green

Granskning: Maria Sträng

Färdigställd: 2021-11-15

Uppgifter till BBR:

Stomme; murverk – natursten, granit, murverk - tegel

Fasadmaterial; puts – slät, tegel

Fasadkulör; vit, ej utredd

Takform; sadeltak, kägeltak

Taktäckningsmaterial; plåt – koppar

Antal våningar; 1

Byggnadsdel; absid – rundad, absid – öster, kor - öster, långhus, sidokapell/korsarm norr, torn – västtorn, vapenhus - söder

